

Josep Fornés i Garcia

El carrer, espai de festa i de ciutadania

Antropòleg i director
del Museu Etnològic
de Barcelona

Des de molt antic els humans hem necessitat fer ús d'un espai comú per a concelebrar. Fins i tot el mateix àmbit domèstic privat, la casa pròpia, ha estat sovint compartit amb la família, entesa de la manera més generosament àmplia, amb els nebots, els oncles, els cosins, els cunyats, els consogres.

Aquesta mateixa casa sovint ha estat l'escenari de trobades amb els veïns. Des de les visites als malalts fins a les vetlles i els condols, les bodes, els bateigs o les animades revetlles als terrats en són exemples.

De ben antic, el naixement o el bateig, la comunió o la circumcisió, el casament i la mort, han estat moments rituals de canvi en els quals la família estricta ha compartit la casa pròpia amb la comunitat.

Els humans compartim els nostres espais, els socialitzem. Quan pensem en un espai inhòspit, sovint pensem en un espai sense gent, sense persones, un espai al qual li cal huma-

Un espai humanitzat no és tan sols un espai on hi ha gent, sinó que és un espai concret, però també simbòlic, on la gent actua com a tal, ço és, com a col·lectiu de persones humanes.

nitat. Els humans concebem un espai agradable com un espai humanitzat. Compartim els moments de dolor per a fer-lo més humà i suportable. Compartim els moments de festa fins al punt que, en el nostre imaginari col·lectiu i individual, fem sinònims la festa i l'alegria.

Un espai humanitzat no és tan sols un espai on hi ha gent, sinó que és un espai concret, però també simbòlic, on la gent actua com a tal, ço és, com a col·lectiu de persones humanes. Si traduïm la paraula 'gent' a l'anglès, obtenim el mot *people*, literalment 'poble'. Si ho fem al francès obtindríem *monde*, literalment 'món'.

'Gent', 'poble', 'món', són conceptes abstractes que necessiten de la fina subtilesa dels matisos per a arribar a ser precisos en el nostre actual entorn social complex i canviant.

L'antropòleg francès Marc Augé, professor a l'École des Hautes Études en Sciences Sociales de París, defineix ja a finals del segle passat el concepte de 'sobremodernitat' a partir de la identitat de l'individu en relació amb els espais quotidians, avui plens de tecnologia; són el que ell anomena «els no-espais». Els no-llocs, els no-espais d'Augé es descriuen en la seva publicació de l'any 1992 *Non-lieux: Introduction à une anthropologie de la surmodernité*, traduït al català l'any 1993 com a *Els no-llocs: Espais de l'anonimat*.

A partir de la reflexió augeriana podem pensar si la puritanització de les noves normes i les noves lleis imposades des de l'Europa del Nord, tan allunyada ideològicament i culturalment de la Mediterrània, no va transformant el nostre espai públic cada cop més en un petit reducte envoltat de no-llocs inhòspits sense humanitat.

Els grans complexos comercials, veritables espais teatralitzats, prodigi de l'arquitectura escultòrica, congreguen multituds d'individus en zones urbanes anomenades de 'nova centralitat'. Les noves centralitats artificials generen comportaments de massa, no pas de gent. Els consumidors acudeixen als centres comercials abduïts per la fal·lera compradora, atrets més pel reclam comercial de les ofertes, propagades a tort i a dret per la publicitat, que no pas per la necessitat real de posseir béns.

Aquests no-llocs comercials són enganyosos, representen simulacions de veritables espais públics, però no ho són. En un no-espai comercial no hi ha policia, sinó que hi ha seguretat privada. Les organitzacions dels ciutadans no poden organitzar actes públics lliurement, sinó que n'han de demanar l'autorització als propietaris. Els centres comercials són uns no-llocs privats, una propietat privada repartida en no-espais més petits arrendats o adquirits per empreses que hi fan negoci privat.

Aquests grans centres comercials proliferen arreu del món afavorits pels governs locals, els quals hi veuen una font d'ingressos gràcies a la imposició de taxes, i una potencial activació econòmica del territori de la seva jurisdicció.

L'efecte més freqüent és l'ensorrament del petit comerç local i l'augment de beneficis de les grans marques multinacionals. Seria com si els nostres legisladors parlamentaris i els nostres 'executors-governants' volguessin transformar el nostre espai comunitari en un enorme intercanviador de rutes aèries o ferroviàries, on hi ha multituds despersonalitzades que ni es parlen ni se saluden. Gernacions que xiuxiuegen a un aparell de telèfon portàtil sense fer massa ni poca fressa. Multituds que no beuen alcohol si no és als vetlladors habilitats enmig de les sales d'espera, propietat de grans marques multinacionals, que ofereixen els seus productes estandarditzats a tot aquell qui paga el preu homologat, taxes incloses, just abans de passar els controls que donen dret de pas a les botigues lliures d'impostos (*duty free*).

La idea de ciutadà dona pas al concepte de consumidor. És la copa de cervesa consumida a la terrassa del bar de la plaça, competint amb la Xibeca de litre comprada a la botiga de la cantonada i consumida entre els joves amics de la colla, mentre xerren asseguts enmig de la plaça, abans no arribi la patrulla i els faci fora per 'incivisme'.

Tot plegat és més que un simple conflicte generacional, i no té res a veure amb l'ordre públic, es tracta, ras i curt, de classisme. La prova que el conflicte és ideològic la tenim en comprovar que no tothom ha obert casa seva a parents i veïns. Sempre hi ha hagut gent que recela de tot i de tothom.

Sempre n'hi ha hagut que han aplicat el concepte britànic *my home is my castle* ('casa meua és el meu castell'), ni massa ni gens nostrat, ni català ni mediterrani. Les llibertats individuals *versus* les llibertats col·lectives. La propietat privada *versus* el domini públic. Els béns privats *versus* el bé comú.

Hi hagué un temps en què a la nostra beneïda terra la gent compartia l'espai comunitari del carrer, davant de casa, amb parents i veïns. Hi hagué un temps en què la gent baixava les cadires al carrer a l'horabaixa, quan se sentia la fresca en el temps de l'estiu. Sabem, i ho volem contar, que hi hagué un temps en què la gent feia petar la xerrada al carrer fins a tal i quina hora, i es quedava endormiscada, ben entrada la nit, fins que el sol sortia per a anar al tros a fer la feina. Sabem, perquè ens ho han contat, que al fosquet baixaven les estores i mantes per a passar la nit al carrer.

En el llibre publicat per la Il·lustració Catalana l'any 1906, *Barcelona vella: Escenes y costums de la primera meytat del segle XIX per tres testimonis de vista*, el professor Gaietà Vidal i de Valenciano —advocat, historiador i filòsof vilafraquí establert a Barcelona— explica com en la Barcelona del 1840 es matava el porc al bell mig del carrer.

Amb el que diré a continuació no voldria que s'entengués que vull fer una apologia de l'exhibició pública de la matança ni del maltractament dels animals. Només pretenc posar com a exemple uns costums antics, ja en desús des de fa més de cent setanta anys, per a entendre que la concepció social, cultural i normativa de l'espai públic és molt dinàmica i pot canviar molt segons el moment social, polític i cultural, segons la cultura societària d'una comunitat en un moment determinat:

La costum més general era comprar la bèstia, a qual efecte l'amo de la casa, degudament aconsellat per persona de saber y experiència's dirigia'ls Estricadors, ahont les venían, y allí, després d'haver triat de la parada, la pesàvan de viu en viu, operació qu'arrencava al pacient cada gruny que's sentia del un cap al altre del Passeig de Sant Joan.

Feta fira, cap a casa falta gent, y en lo carrer, encara que fos aquest lo privilegiat dels Escudellers, y davant de la porta, te-

nia efecte'l sacrifici, y allí'l degollàvan, y allí'l socarràvan, y allí l'afeytàvan, y allí'l badàvan, y allí l'esquarteràvan, després de lo qual anàvan introduhint los trossos de la víctima en la casa del comprador, restant en lo carrer los senyals inequívochs de la matansa, representats per un regueró d'aygua negrosa y sangonenta, y per un fangueix repugnant, barreja de sanch y aygua, cendra de garbó, carbonitxa, pèl y escatadura de conna.

En fi, elles ho dèyan que resultava molt econòmich, y l'amo també ho creya, tant que, pera celebrar lo bon negoci que s'havia fet ab la matansa de la bèstia, les famílies de la classe mitja, advocats, metges, comerciants, notaris y demás ciutadans honrats, o burgesos, ho celebràvan ab ballarugues, a les quals concorrian los tertulians, que's divertían d'allò més, dansant, al so del piano o manacor, ab les senyoretetes que s'havien passat lo dia trinxant y en mitx d'una atmosfera qu'omplían les emanacions del greix, del brou de la caldera ahont se cohían les butifarres, y de la casseroleta en què's fonia'l sagí pera fer lo llart.

En el mateix llibre, l'enginyer i periodista Gaietà Cornet i Mas, vinculat al *Diario de Barcelona* i a l'Exposició Universal del 1888, ens descriu el mateix fet a la Barcelona del 1840:

La matansa del porch proporcionava a les cases de família un divertiment. Lo porch no's matava com avuy, en lloch determinat, cadascú se'l feya matar, cremar, escatar y obrir al mitx del carrer y davant de casa seva, lo mateix los que vivían al carrer de Fernando o Rambla com al de Jaume Giralt o d'en Roig, sens que'ls vehins ni'ls transeünts se quexessen de la molèstia, ni per què privessen per una estona'l pas de la gent.

Però tornem al testimoni del professor Gaietà Vidal i de Valenciano quan ens descriu la vida als carrers de la Barcelona vella com una «comunitat de pensaments i costums» entre la gent corrent.

Y no éran sols los sastres y sabaters los que treballàvan gairebé al mitx del carrer, sens ventalles ni vidrieres que'ls guardessin de la fresca en hivern: los argenters, los courers, los manyans y cerrallers, en una paraula, tot lo món desempenyava'l seu ofici coram populo, resultant d'aquí una certa comunitat de pensaments y costums, y una germanor entre vehins, que moltes vegades era més ferma y duradera que la pervinguda dels llassos y vincles de parentiu.

Aquexa germanor se traduhia en diferents fets, que venían a constituhir pràctiques y usanses qu'en dies determinats, y de un any al altre's transmetían de pares a fills [...]. No vull prescindir, ab tot, de consignarne una de les més típiques: tal és l'afició, qu'en part se conserva encara, d'eixir de la ciutat en certes diades, y gairebé en tots los jorns festers, y que's coneixia ab los noms d'anar a fora, o anar a fer una fontada.

Esta acció, qu'era molt general, s'explica perfectament, tenint en compte que la gent vivia encofurnada en aquelles cases poch espayoses, situades en aquells carrers estrets i tortuosos, en los quals ab prou feynes hi penetràvan l'ayre pur y l'esplendorosa llum del sol, y per lo tant, necessitava fer acopi d'una y altre, espayantse pels llochs més delitosos qu'hi havia a l'altra banda de les muralles que cenyían la ciutat.

A pagès i a ciutat això passava també entre la gent corrent, entre aquella gent que sempre ha treballat, amb la mateixa energia amb la qual ha compartit treball i festa.

Que potser només ens queden les festes de carrer com a testimoni idealitzat d'un temps i espai mitificats? El carrer en festes és una de les màximes expressions de l'exercici espontani de les llibertats públiques. La Declaració Universal dels Drets Humans del 1948, en el seu article 20, proclama això: «1. Tota persona té dret a la llibertat de reunió i d'associació pacífiques».

En aquesta línia, es pot dir que una festa és una reunió pacífica de persones que concelebren lliurement.

La Constitució Espanyola del 1978, en el títol primer, capítol segon, secció primera, dels drets fonamentals i de les llibertats públiques, en l'article 21, diu el següent:

1. Es reconeix el dret de reunió pacífica i sense armes. Per a l'exercici d'aquest dret no caldrà autorització prèvia.

2. En els casos de reunions en llocs de trànsit públic i de manifestacions caldrà comunicar-ho prèviament a l'autoritat, la qual només podrà prohibir-les quan hi hagi motius fonamentats d'alteració de l'ordre públic, amb perill per a persones o béns.

Com es poden argumentar, de bona fe, motius fonamentats d'alteració de l'ordre públic, que representin perill per a persones o béns, en una festa? La festa, com a reunió pacífica

de persones desarmades, és un dret fonamental reconegut que no necessita autorització prèvia. La Constitució, en el seu capítol quart, de les garanties de les llibertats i drets fonamentals, en l'article 53, diu això:

1. Els drets i les llibertats reconeguts en el capítol segon del present títol vinculen tots els poders públics. Només per llei, que en tot cas haurà de respectar el seu contingut essencial, podrà regular-se l'exercici d'aquests drets i d'aquestes llibertats, que seran tutelades d'acord amb el que preveu l'article 156, 1 a).

2. Qualsevol ciutadà podrà demanar la tutela de les llibertats i dels drets reconeguts en l'article 14 i en la secció 1a del capítol segon davant els Tribunals ordinaris per un procediment basat en els principis de preferència i sumarietat i, en el seu cas, a través del recurs d'emparament davant el Tribunal Constitucional.

La festa, com a exercici de dret i llibertat pública, vincula tots els poders públics, també els ajuntaments. Qualsevol ciutadà pot demanar tutela de llibertats i drets davant dels tribunals ordinaris i també recurs al Tribunal Constitucional, si considera vulnerats el seu dret i llibertat fonamental de celebrar festes en l'espai públic.

Al seu torn l'Estatut de Catalunya en l'article 22, dels drets i deures en l'àmbit cultural, diu el següent:

1. Totes les persones tenen dret a accedir en condicions d'igualtat a la cultura i al desenvolupament de llurs capacitats creatives individuals i col·lectives.

2. Totes les persones tenen el deure de respectar i preservar el patrimoni cultural.

En aquest sentit, les festes tradicionals són un patrimoni cultural col·lectiu que facilita l'accés dels ciutadans a la cultura en condicions d'igualtat.

La Llei 2/1993, de 5 de març, de foment i protecció de la cultura popular i tradicional i de l'associacionisme cultural, en l'article 8, en l'apartat de responsabilitats dels ens locals diu això: «Correspon als consells comarcals i als ajuntaments de fomentar la realització d'activitats d'animació i d'integració sociocultural, donant suport a les iniciatives socials en aquest camp i, si cal, complementar-les».

La festa, com a exercici de dret i llibertat pública, vincula tots els poders públics, també els ajuntaments.

El carrer és un espai que té moltes funcions, la majoria comunitàries, aquesta és la raó fonamental per la qual li atribuïm la categoria d'espai públic.

En cas que les organitzacions dels ciutadans, com les associacions de festaires, no fossin capaces de promoure i organitzar festes, correspon per llei als consells comarcals i als ajuntaments complementar-les.

El carrer és un espai que té moltes funcions, la majoria comunitàries, aquesta és la raó fonamental per la qual li atribuïm la categoria d'espai públic, investint l'espai com un bé públic.

La definició d'allò que és públic se sol relacionar amb tot allò de què pot fer ús tothom; una via pública és, doncs, un carrer que pot ser usat indistintament per qualsevol persona.

Segons el dret comú, a l'estat espanyol són de domini públic, segons l'article 339 del Codi civil, els béns destinats a l'ús públic, com els camins, canals, rius, torrents, ports i ponts construïts per l'Estat.

Més en concret, els carrers i les places dels municipis es regulen en l'article 344 en aquests termes: «Són béns d'ús públic en les províncies i els pobles, els camins provincials i els veïnals, les places, carrers, fonts i aigües públiques, els passeigs i les obres públiques de servei general, costejats pels mateixos pobles i províncies». El carrer és, doncs, un bé d'ús públic que pot ser usat de ple dret per qualsevol persona.

Una veïna meva que es cuidava dels jardins públics m'escoltà dir aquest argument:

Una família proletària, per posar un exemple, dues persones adultes i dues criatures, baixa des d'Horta fins al parc de la Ciutadella a passar-hi un matí de diumenge. Agafen el metro d'anada i de tornada, gastant vuit viatges de la T10. Prenen un vermut, una cervesa, dos refrescos, una bossa de patates fregides i unes olives. Ho fan en un d'aquells vetlladors i terrassetes que l'Ajuntament ha donat en concessió a alguna empresa. Han de tornar a casa per dinar. Han passat mig matí al parc, sense sortir de la ciutat i han gastat prop de vint euros. Per què no poseu barbacoes i taules com fan a Sabadell o a Terrassa?

La meva veïna era d'esquerres i ecologista, però mai no s'ho havia plantejat en els termes que jo li havia descrit. Vaig argumentar que hi ha polítiques de dretes i polítiques d'es-

querres també en la gestió dels parcs i de l'espai públic. Era el moment en què a França i a Itàlia augmentava el suport electoral a les opcions populistes d'extrema dreta, que sovint havien ocupat el 'lilit ecològic' descuidat pels polítics benes-tants de l'esquerra europea.

He de dir que aviat aparegueren algunes taules de fusta als parcs i algun lloc per a fer foc. Avui són escenari de berenars d'aniversari i de festes de criatures on es comparteix la festa amb els companys i les companyes de l'escola. Aquells esplèn-dids pastissos casolans i aquelles ampolles de refrescos de dos litres fan les delícies de la gent corrent com jo, que preferim l'espai públic a qualsevol cadena de menjars preparats.

El Govern de la Generalitat de Catalunya aprovà el Decret 112 de 31 d'agost del 2010 que volia ser coherent amb la Directiva 2006/123/CE del Parlament Europeu i del Consell. En aquest decret es posen en un nivell normatiu semblant els espectacles públics lucratius i les activitats recreatives sense ànim de lucre.

Aquest simple detall, no menor, ha provocat una gran allau de problemes d'interpretació, fins al punt de causar conflictes entre les administracions i les organitzacions dels ciutadans: les primeres en voler aplicar de manera gradual, però inexorable, la normativa; les segones en no haver adaptat la seva cultura organitzativa a un entorn legal cada cop més exigent i garant dels drets individuals, un entorn legal cada cop més 'europeu', però menys festaire.

Sempre recordarem els problemes de l'any 2013 a la festa de Sant Medir de Barcelona, quan no es volia permetre als romeus anar drets als camions llançant caramels per motius de seguretat vial; o aquella ocurrent idea inicial de convertir els foguerons en barbacoes a la revetlla mallorquina de Sa Pobla a Gràcia, també per motius de seguretat i normativa; per no parlar de la Patum, les carretillades, els correfocs, les revetlles de Sant Joan, el Carnaval ni de les cavalcades. Cal recordar que el decret el signava el marit de la meva veïna.

Arribats en aquest punt potser ens hauríem de plantejar el següent: per a evitar aquest tipus d'intervencions, no hauríem de parlar més amb els veïns?; i ara quin espai ens queda?

En aquest decret es posen en un nivell normatiu semblant els espectacles públics lucratius i les activitats recreatives sense ànim de lucre.

Ens queda un espai inundat per les tecnologies de la comunicació, per una televisió que fa dècades que ha capgirat els hàbits de la gent corrent, que ara es queda a casa i abandona el carrer.

Un espai domèstic privat, tan petit com sempre, però que ha superat psicològicament les seves estretors amb una tecnologia que ofereix finestres a un nou món virtual imaginari.

Uns espais públics que abans eren el lloc de trobada de les famílies i les colles de veïns, berenadors enmig de la mica de verd que envoltava les ciutats. Uns espais ara freqüentats per famílies treballadores d'origen llatí, asiàtic, africà.

Una autoritat sense un rostre prou perceptible, que de vegades exerceix el control social de manera subtil però eficaç; que canvia l'hora per decret i que, tot d'una, fa que a la primavera el dia comenci una hora abans amb l'argument de l'estalvi energètic. Una autoritat que altres vegades no gasta manies i es mostra dura amb la gent corrent quan ha d'abandonar la casa on viu, quan cobra menys per fer més feina o quan no en té, de feina, ni la troba.

És llavors quan el carrer, espai de festa i de ciutadania, torna a omplir-se de gent i de vida.

BIBLIOGRAFIA

AUGÉ, Marc, *Non-lieux: Introduction à une anthropologie de la surmodernité*. París: La Librairie du XXe Siècle, 1992.

Barcelona vella: Escenes i costums de la primera meytat del segle XIX per tres testimonis de vista. Barcelona: Il·lustració Catalana, 1906. (Estampa de J. Thomàs.) [Està integrat per tres parts: «Barcelona antiga en lo segle XIX», per Francisco Anglada; «Barcelona de 1820 a 1840», per Gayetà Vidal de Valenciano; «Una mirada retrospectiva», per Gayetà Cornet i Mas.»]

Constitució Espanyola [títol primer, dels drets i dels deures fonamentals; capítol segon, dels drets i les llibertats, en la secció primera, dels drets fonamentals i de les llibertats públiques,

article 21; capítol quart, de les garanties de les llibertats i drets fonamentals, article 53], aprovada per les Corts Espanyoles en sessions plenàries del Congrés dels Diputats i del Senat celebrades el 31 d'octubre del 1978.

DEPARTAMENT D'INTERIOR, RELACIONS INSTITUCIONALS I PARTICIPACIÓ, «Decret 112 de 31 d'agost del 2010», *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 5709 (7-IX-2010), p. 66283.

ORGANITZACIÓ DE LES NACIONS UNIDES, *Declaració Universal dels Drets Humans, adoptada i proclamada per la Resolució 217 de l'Assemblea General de les Nacions Unides del 10 de desembre del 1948*.

PARLAMENT DE CATALUNYA, *Estatut de Catalunya: Llei orgànica 6/2006, de 19 de juliol, de reforma de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya*.

—, *Llei 2/1993, de 5 de març, de foment i protecció de la cultura popular i tradicional i de l'associacionisme cultural*.

PARLAMENT EUROPEU I CONSELL, *Directiva 2006/123/CE de 12 de desembre del 2006, relativa als serveis en el mercat interior*.

«Real Decreto de 24 de julio de 1889 por el que se publica el Código Civil. Ministerio de Gracia y Justicia», *BOE-A-1889-4763*. (Última actualització publicada el 10-VII-2003, en vigor a partir de l'1-IX-2004.)

